

laskelmien mukaan manner-Suomesta tunnetaan kaikkiaan 89 kättilöntutkinnon ennen vuotta 1809 suorittanutta naista. Heistä valtaosa oli porvariain vaimoja ja tyttäriä. Vainio-Korhonen on selvittänyt myös näiden naisten aviopuolisoiden taustat ja sosiaalisen aseman. Kirjan lopussa on suppea matrikkeli suomalaisista, ammattikoulutetuista kättilöistä. Myös kättilöiden ansioista on kirjassa perusteellinen selvitys.

Kättilöiden koulutuksen ohella Vainio-Korhonen selvittää 1700-luvulla vallalla olleita käsityksiä syntymän ihmeestä ja aikakauden lääketieteestä. Myös aikakauden farmakologiasta hän kirjoittaa asian tuntavasti. Herkullisimmillaan aikakauden seksuaalikulttuuria. Vainio-Korhonen kumoaa vakuuttavasti käsityksen seksuaalisen kanssakäymisen vierastamisesta tai 1800-luvulle ominaisesta korostuneesta siveydestä. Aviopuolisoiden välillä seksuaalinen kanssakäyminen oli hänen mukaansa runsasta, aistillista ja kursailematonta. Naiset myös puhuivat seksuaalisista kokemuksista keskenään sekä salongeissa että kirjeenvaihdossa karkeitakaan ilmauksia häpeilemättä tai yksityiskohtia peittelemättä.

Vainio-Korhonen piirtää taitavasti valituin esimerkein kuvan maailmasta, jossa seksuaalisuus ja erotiikka olivat käsin koskettavissa. Aikaisemmasta tutkimuksesta poiketen hän esittää myös useita tapauksia, joissa kuukautisvuotoon ei liittynyt erityistä salailua tai peittelyä, kuten varsinkin 1600-luvun teksteissä usein esitetään. Myös salavuoteuden yleisyys, johon sekä maallinen esivalta että kirkko pyrki puuttamaan, kertovat seksuaalikulttuurin estottomuudesta 1700-luvulla. Vainio-Korhonen oikoo myös yleisiä käsityksiä aviottomuuden häpeällisyydestä. Edes palkkatyötä tekeville piioille aviottoman lapsen synnyttäminen ei näytä ollen katastrofi. Piikojen vaikeus löytää lapselleen kellollisia kummeja osoittaa kuitenkin,

että ainakaan kaikkialla asennoituminen ”äpäriin” ei ollut yhtä vapaa mielistä kuin miltä se näyttää olleen tämän kirjan aineistossa.

Kättilön tehtäviin kuului myös hätäkasteen toimittaminen, kuten katekolonin kirkkolaki edellytti. Kättilön velvollisuutena oli päättää, voiko ja pitkö hänen suorittaa hätäkaste. Kuolleena syntyneitä tai synnytyksessä kuollutta ei kastettu. Myös vaikeasti epämuodostuneiden epäsiikiöiden hätäkastaminen oli kiellettyä. Näistä ystävistä hätäkasteen sai toimittaa vasta, kun lapsi oli kokonaisuudessaan tullut kohdusta. Kaste oli kättilönkin suorittamana sakramentti, jota ei voinut uusia tai korjata. Kasteen luonteen oikein ymmärtämiseksi pappien ja lakkarien tuli antaa kättilöille riittävästi teologista opetusta. Espanjassa ja Saksassa heidän tiedetään täyttäneen tämän velvollisuutensa jo 1500-luvulla. Kättilön velvollisuutena oli puolestaan huolehtia, että synnytstilassa oli aina saatavilla puhdasta vettä hätäkasteen varalle. Vainio-Korhonen arvelee, että hätäkasteet olivat niin yleisiä, että jokainen ammattikoulutettu kättilö joutui uransa aikana ainakin kerran sellaisen suorittamaan. Hänen laskelmiensa mukaan hätäkasteiden määrä vaihteli, mutta keskimäärin alle yksi prosentti kaikista kaupungeissa ammattikättilön avustuksella syntyneistä olisi ollut hätäkastettu. Samalla tavalla kuin ammattitutkinto avasi naisille rajallisia mahdollisuuksia oppineisuuteen, hätäkasteen suorittamisen mahdollisuus ja velvollisuus toivat nämä naiset pappisviran kynnykselle.

Kättilöihanteisiin kuului 1700-luvulla ujustelemattomuus, mihin kirjan nimikin viittaa. Myös kättilöiden historiantutkijalta sopii odottaa samanlaista mielenlaatua. Tässäkin lajissa Vainio-Korhonen on sanan vilpittömässä merkityksessä omaa luokkaansa. Kirjan valinta vuoden tiedekirjaksi on osunut oikeaan.

ESKO M. LAINE
DOS., HELSINKI

VILLE SASSI

Uudenlaisen pahan unohdettu historia: Arvohistoriallinen tutkimus 1980-luvun suomalaisen romaanin pahan tematiikasta ja ”pahan koulukunta” -vuosikymmenmääritteen muodostumisesta kirjallisuusjärjestelmässä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 25. Joensuu 2012. 302 s.

Kirjallisuushistoriaa kirjoitetaan normaalisti lähtien aikalaisten luomista käsitteistä, jotka liitetään stereotyyppisesti kirjallisiin periodeihin tai vuosikymmeniin. Yksi tällainen aikalaiskeskusteluista sinnyt termi on 1980-lukuun kytketty ”pahan koulukunta”, jonka alkuperä juontuu pääosin *Helsingin Sanomien* kulttuuriosastossa julkaistuihin puheenvuoroista. Ville Sassi osoittaa, että eräitä 1980-luvun nuoria kirjailijoita – alun perin Annika Idströmiä, Esa Sariola ja Eira Stenbergiä – leimaava, sellaisenaan raflaava käsite alkoi elää omaa elämänsä, vaikka kirjailijat itse suhtautuivat siihen torjuen.

Sassi lähtee väitöskirjassaan dekonstruoimaan ”pahan koulukunnan” ympärille kasvanutta kirjoittelua. Tehtävänasettelu on kaiken kaikkiaan kunnianhimoinen, koska tutkimusongelmaan sisältyy paitsi 1980-luvun keskeisten kirjailijoiden (Esa Sariola, Annika Idström, Matti Yrjänä Joensuu) teosten analyysiä myös niiden taustoittamista arvohistoriallisesta perspektiivistä sekä sen pohtimista, miten ja miksi ”pahan koulukunta” sai siipiä kirjallisuusjärjestelmän puheavaruudessa. Sassi käyttää kiitettävän paljon tilaa selostaakseen teoreettiset lähtökohdansa ja soveltamansa menetelmät.

Sassi pyrkii osoittamaan, että puheet ”pahan koulukunnasta”

1980-luvun kirjallisuuden uutena paradigmana eivät pidä paikkaansa. Hänen hypoteesinsä mukaan min-käänlaista koulukuntaa ei ollut olemassa. Käsitteen piiriin yhdistettiin mielivaltaisesti joukko nimiä (Eira Stenberg, Olli Jalonen, Juha Seppälä, Jouko Turkka), jolloin termi vähitellen vesittyi käyttökelvottomaksi. Tämän kanssa linjassa on se, että kun Liinaleena Leiwo 2000-luvun puolella on tarttunut käsitteeseen kokoomateoksessa *Kurittomat kuvitelmat: Johdatus 1990-luvun kotimaiseen kirjallisuuteen* (2002), hän on päättellyt ”pahan koulukunnan” 1990-luvun mittaamattoman liuenneen ja hävinneen sen jälkeen olemattomiin.

Katkoksen sijasta väittelijä tutkitsee, että pahan kuvaamisessa on havaittavissa pitkä traditio aina Aleksis Kiven tuotannosta 1970-luvulle saakka. Klassikoista käsitellään erityisesti Minna Canthin, Joel Lehtosen, Aino Kallaksen, Maria Jotunin, Pentti Haanpään, Jorma Korpelan ja Hannu Salaman tuotantoa, joiden avulla pyritään osoittamaan, että pahuuden kuvauksia on kirjoitettu läpi koko suomalaisen kirjallisuuden historian samassa hengessä kuin 1980-luvulla. Tässä suhteessa Sassi ei toki ole aivan ensimmäisenä asialla, koska myös Tarmo Kunnas on teoksessaan *Paha: Mitä kirjallisuus ja taide paljastavat pahuuden olemuksesta* (2008) käsitellyt suomalaisen kirjallisuuden pahuuden perinnettä.

Väitöskirjan kolmiosainen tehtävänasettelu on selkeästi formuloitu, mutta tutkimus on otsikoitu kovin monimutkaisesti ja toisteisesti. Ensimmäinen käsite ”paha” esiintyy siinä kolme kertaa. Toiseksi pääotsikossa puhutaan ”uudenlaisesta pahasta”, vaikka tutkimus pyrkii kumoamaan sen uudenlaisuuden. Voi myös kysyä, onko 1980-luvun uudenlaisena koetun ”pahan” historia siltikään unohdettu, vaikka sitä ei aikalaiskritiikeissä nostettu esille.

Sassin tutkimuskohteiksi valitsemat 1980-luvun romaanien pahan kuvaukset ovat keskeisiä ja edusta-

via. Tosin Sariolan ja Idströmin rinnalle olisi voinut perustellusti ottaa mukaan esimerkiksi Juha Seppälän tai Olli Jalosen teoksia, joissa paha on systemaattisesti läsnä. Voi myös pohtia, miten kuva kirjallisuuden peilaamasta pahuudesta olisi muuttunut, jos olisi käsitelty 1980-luvun draamaa esimerkiksi Jussi Parviaisen näytelmiä ja teatteria yleisemmin, esimerkiksi Jouko Turkan ohjauksia.

Väittelijä nimeää lukutavoikseen neljä näkökulmaa: sosiologisen kirjallisuudentutkimuksen, filosofisen kirjallisuudentutkimuksen, arviohistoriallisen tutkimuksen ja teoslähtöisen temaattisen tutkimuksen (s. 17). Näistä rakentuu pahan tematiikan käsitteellään hyödyllinen tulkintavälineistö, ja tutkija motivoi näkökulmavalintansa hyvin. Tutkimuksen johdannossa puhutaan myös ”tematisoivasta lukutavasta” (s. 21). ”Teeman” käsitettä perustellaan myöhemmin enemmänkin ja varsinkin ansiokkaasti (s. 69–73). Pohtiessaan sitä, miksi ”teema” on parempi kuin kirjallisuussosiologisessa tulkinnassa paljon käytetty ”diskurssi” (s. 73, 270), väittelijä olisi voinut avata ajatteluaan enemmänkin.

Kriitikko-tutkija Putte Wilhelmsson on kirjoittanut blogissaan 12.4.2012 otsikolla ”Essee – synty vai häpeä?” osuvan yhteenvedon siitä, miten kirjalliset rakenteet – tai paremminkin niiden lukutavat – ovat pitkällä aikavälillä muuttuneet. Ymmärtääkseni tämä analyysi olisi kehyyksenä sovellettavissa myös pahan tematiikan luontaan:

Noin sadan vuoden ajan sanataideteoksen muotoa oli kiitetty riittävästi, mikäli se oli ”eheä”. Seuraavat viitisikymmentä vuotta se oli ”monimerkityksinen” tai ”kerroksinen”. Viimeiset kolme tai neljä vuosikymmentä se on ollut ”sirpaleinen”, ”virtaava” tai ”prosessin alainen”.

Voidaan siten olettaa, että pahan kuvauksen kokeminen katkoksenä ei perustunut vain yhteiskunnalliseen dynamiikkaan, vaan kysymys oli 1980-luvun kirjallisessa kentässä myös esteettisestä murrok-

sesta. Tähän mahdollisuuteen Sassi viittaa myöhemmin ohimennen (s. 252), mutta hylkää sen lopulta varsin kevyin perustein vedoten muun muassa Markku Eskelisen ja Jyrki Lehtolan kirjallisuuspamfletissaan *Jälkisanat* esittämiin kyseenalaisiin argumentteihin suomalaisen kirjallisuuden ja sen kriitikoiden vanha-kantaisuudesta.

Tutkimuksen toisessa osassa Esa Sariolan romaaneja luetaan väitöskirjassa pelinä, mikä metafora kuvaa hyvin pahuuden logiikkaa kirjailijan tuotannossa. Tältä pohjalta nousee kuitenkin kysymys, johon sisältyy tulkinnan kannalta ilmeinen ristiriita. Vaikka kuvattu maailma näyttää rationaaliselta, sitä kohtaan – kuten tekijäkin pohtii (s. 96, 106) – herää epäilyksiä. Myös Annika Idströmin teosten tulkinnassa nousee sama kysymys (s. 118). Näiltä osin luennassa olisi voinut ottaa keskeisemmin huomioon kerronnan ilmeistä epäluotettavuutta, johon kyllä tekijäkin viittaa (s. 127).

Pahan koulukunnan teokset on etenkin Matti Yrjänä Joensuu teosten analyysissä nähty uusliberalismin ilmauksina. Tätä tulkintakehystä on potentiaalisena liitetty myös Sariolan romaanien luontaan (s. 159). Voi kuitenkin pohtia sitä, onko uusliberalismi liian väljä termi tai liian suuri avain selittämään sitä, millaiseksi pahaa kuvaavien kirjojen väristynyt todellisuus on hahmottunut.

Tutkimuksen kolmannessa osassa Sassi rakentaa 1980-luvun pahan kuvauksille taustaa klassikkojen tuotannosta. Tämä jakso osoittaa väitöskirjan tekijän hallitsevan hyvin suomalaisen kirjallisuuden perinteen. Joistakin tulkinnoista syntyy kuitenkin labiili vaikutelma. Tämä pätee erityisesti Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* käsitteellään. Tekijä esittää, ettei teosta ole mielekästä lukea romaanina pahasta (s. 176), mutta ottaa sen kuitenkin pahaa työstävän moraalikriittisen tradition alkupisteeksi. Vastaavasti ristiriitainen on pohdiskelu Väinö Linnan *Tunte-*

mattoman sotilaan aurinkosymbolista (s. 186, vrt. 225). Luontevaa tässä kohdin olisi ottaa huomioon romaanin, varsinkin sen alkuversion yleinen sodanvastaisuus, joka vaikuttaa myös syyllisyysproblematiikan tulkintaan, samoin kuin se, että symboli on Linnan tuotannossa toistuva motiivi.

Havainto, jonka mukaan arvokriittiset romaanit ovat representoineet yhteiskunnan modernisaatioprosessia (s. 217), on todella kiinnostava ja sitä olisi voinut kehitellä pitemmällekin väitöskirjan klassikoluennassa. Modernisaatio romaanitaiteessa voidaan edelleen yhdistää modernismiin, jolloin pahan kuvauksissakin olisi mahdollisuuksia havaita erilaisia esteettisiä muodonmuutoksia.

Väitöskirjan neljännessä osassa Sassi tulkitsee, että kirjallisuutta luettiin ja kategorisoitiin yhteydessä yhteiskunnan arvomurrokseen, jolloin ”pahan koulukunnan” periodinimike syntyi kirjallisuusjärjestelmän tarpeisiin, pönkittämään kirjallisuuskritiikin ja kirjallisuudentutkimuksen autonomiaa ja asiantuntijavaltaa. Kieltelemättä tätä havaintoa tukevat eräät analogiat ajan taidekentässä ja sosiologiset teoriat, mutta viime kädessä päätelmä on tehty suhteellisen pienestä kirjallisuuskeskustelujen aineistosta. Näin ollen havainto jää leijumaan ilmassa ja enemmän hypoteesin asteelle kuin tulee riittävästi todistetuksi. Väitteitään tekijä olisi voinut dokumentoida paremmin, esimerkiksi haastatteluin tai kriitikoiden lausumia eri lähteistä poimien ja niitä analysoiden.

Väittelijä todistelee, että ajan yhteiskunnallisissa keskustelussa korostuivat uuden etsintä ja moniarvoisuuden haasteet (s. 240). Sitä, miten nämä teemat soveltuvat kritiikin käytäntöön 1980-luvulla, olisi voinut käsitellä enemmän toimivien yksilöiden näkökulmasta. Mielestäni jää osoittamatta, ajoivatko pahan koulukuntaa koskevan keskustelun avainosallistajat Pekka Tarkka ja Claes Andersson kritiikin autonomo-

miaa tai edustivatko he politiikanvastaisuutta. Tarkan yhteydessä olisi voinut analysoida laajemmin hänen mahtiasemaansa 1980-luvun kritiikin kentässä ja taustojaan pahan teatiikan tulkinnassa ennen 1980-lukua. Myös Anderssonin yhteydessä olisi ollut mahdollista pohtia hänen painoarvoaan ottaen huomioon, että hän oli 1980-luvun loppua kohti näkyvästi siirtymässä kirjallisuudesta yhteiskunnallisen vaikuttajan rooliin, kansanedustajan ja myöhemmin puoluejohtajan tehtäviin.

Sassin argumentaatiota tarkastetussa väitöskirjassa luonnehtii yleisesti ottaen vankka aineiston tuntemus. Hän analysoi luotettavasti niin kolmen keskeisen kohdekirjailijan tuotantoa kuin pitkän linjan perinnettä edustavia taustateoksiakin. Sassi osoittaa kiitettävän laajaa lukeisuutta niin kirjallisuuden teorian kuin kirjallisuustieteellisten erityistutkimustenkin hallinnassa; myös historiantutkimuksen, sosiologian ja filosofian perusteoksia hän käyttää luovasti ja omintakeisiin johtopäätöksiin päätyen.

Tieteellisesti Ville Sassin väitöskirja on oivallinen näyttö kirjallisten ongelmien muotoilusta ja ratkaisuyrityksistä. Tutkija rakentaa käyttöönsä analyysivälineet, joita hän soveltaa asiantuntevasti ja innovatiivisesti. Tulokset kestävät hyvin kriittisen tarkastelun ja avaavat uusia näkökulmia 1900-luvun lopun moraalikriittisen kirjallisuuden sekä sen liepeillä käydyin keskustelun tulkintaan.

**JUHANI NIEMI
PROF. EMER., HÄMEENLINNAN**

CONOR CUNNINGHAM Darwin's Pious Idea: Why the Ultra-Darwinists and Creationists Both Get It Wrong. Grand Rapids, MI: Eerdmans 2010. 543 s.

Tiedebarometrin (2010) mukaan 43 % suomalaisista uskoo, että ”tieteellisen maailmankuvan” ja uskonnollisen uskon välillä on ristiriita. Tilanne on sama myös muualla maailmassa. Syyksi esitetään usein kokemus evoluutioteorian ja luomisopin konfliktista. Vastauksena hämmennykseen brittiteologi Conor Cunningham on kirjoittanut maailmalla kiitosta saaneen teoksensa *Darwin's Pious Idea*. Cunningham väittää, että ajatus evoluutioteorian ja uskonnon ristiriidasta perustuu molempien väärinymmärrykseen. Vaikka Cunningham on ”radikaalia ortodoksiaa” edustava teologi, teos käsittelee pääasiassa biologiaa ja filosofiaa. Cunningham uskaltaa teologina haastaa uusateistit biologian väärinymmärryksestä runsain lähdeviitein: kirjan yli 500 sivusta noin 100 on viitteitä.

Teoksen alaotsikko kertoo Cunninghamin kritisoivan sekä ”ultradarwinisteja”, joille darwinismi on avain koko maailman ymmärtämiseen, että kreationisteja, jotka lukevat Genesisista kirjaimellisena historian. Cunningham käyttää kuitenkin suurimman osan teoksesta ultradarwinismin kritiikkiin. Esimerkiksi älykkään suunnittelun liikkeen (Intelligent Design, ID) ajatuksia Cunningham käsittelee suoraan vain viidellä sivulla (s. 275–280). Luomiskertomusta pohditaan kunnolla vasta luvussa seitsemän. Ultradarwinismia Cunningham sen sijaan kritisoi eri puolilta kirjan jokaisessa luvussa. Painotusta selittää se, että Cunninghamin mukaan uusateistit ja kreationistit tekevät samat perusvirheet. Näihin kuuluu esimerkiksi skientistinen usko, että luomisen totuus täytyy osoittaa tieteellisesti, jotta sillä voisi olla uskottavuutta modernis-